

DR SLAĐANA MILENKOVIĆ
MR BRANIMIR DRAGOJEVIĆ

Visoka škola strukovnih studija za
obrazovanje vaspitača
Sremska Mitrovica

СТРУЧНИ РАД
PROFESSIONAL PAPER

UDK: 371.3.:78:808.5
BIBLID: 0353-7129, 14(2009)1, p.103-110

METODIČKA KORELACIJA RAZVOJA GOVORA I MUZIČKOG VASPITANJA

Rezime: Savremen pristup vaspitača i studenata u radu sa decom predškolskog uzrasta treba da ima kao svoj postulat interdisciplinarnost. To se može postići korelacijom među metodikama, što se u praksi pokazalo kao preko potrebno za rad vaspitača u vrtiću. U okviru jedne tematske celine neophodno je metodičko povezivanje. Tema ovog rada je razvijanje govornih i ritmičnih sposobnosti dece predškolskog uzrasta. Biće prikazani primeri govornih (ritmičkih) i pevanih brojalica i istražena njihova uloga u razvoju pravilne dječije, ritma i motorike. Relevantnim primerima biće ukazano na potpuno sadejstvo ove dve metodike.

Ključne reči: razvoj govora, muzičko vaspitanje, brojalice, korelacija

Vaspitač u radu sa decom predškolskog uzrasta treba da ispunjava opšte zadatke u pogledu negovanja sposobnosti komuniciranja. Jedan od zadataka je da neguje „raznovrsne vidove praktične komunikacije pomoću radnji u toku zajedničkih aktivnosti i afektivne komunikacije neverbalnim sredstvima, kao i da uvodi decu u verbalnu komunikaciju radi usvajanja socijalnih znakovnih sistema, pre svega govora kao osnovnog sredstva za uobličavanje, transformaciju i saopštavanje svojih ideja, a zatim i drugih uslovnih sistema znakova, pisanih i drugih simbola, slika, šema, gestova, mimike, saobraćajnih znakova, raznih signala itd. Posebno treba da ih uvodi i u korišćenje specifičnog jezika svake umetnosti za primanje i prenošenje ideja i osećanja, odnosno, u njihova komunikabilna sredstva: *auditivna* (govor, pesma, muzika), *kinetička* (pokreti i ples) i *vizuelna* (linije, boje i oblici)” (Kamenov, 2007: 170).

Vaspitač treba da kroz usmerene aktivnosti u vrtiću podstiče verbalni razvoj deteta, a naročito njegovo stvaralačko izražavanje. Dete se izražava govorom da bi komuniciralo sa drugima i da bi se stvaralački izrazilo. Otuda nastaje jezičko govorno

stvaralaštvo dece kao slobodno ispoljavanje osećanja, čulnog doživljavanja i intuicije i naravno mišljenja. Kroz razne aktivnosti dece treba razvijati njihovu sposobnost traganja i otkrivanja načina za stvaralačko uobličavanje i harmonično organizovanje misli i osećanja uz pomoć govora, muzike, pokreta, kao i svih drugih igara.

„Dobro govorenje treba da bude imperativ svakog vaspitača i to treba da neguje kod dece. Kao osobine dobrog govorenja izdvajaju se: osmišljenost i logičnost kazivanja, svrsishodnost i jasno određivanje cilja kazivanja, živost izlaganja i izražajnost govora, glasnost i jasnost, tečnost i tačnost govora. Za govornu komunikaciju bitno je jezičko razumevanje i jezičko izražavanje” (Milenković, 2006: 39-40). S tim u vezi vaspitači koriste dela književnosti za decu i uopšte umetničko blago koje je čovečanstvo stvorilo tokom svoga razvoja, naročito naše narodno stvaralaštvo. Koristeći ta dela, kao i negujući spostveni dobar govor, vaspitači razvijaju slušnu diskriminaciju. Pored ostalog, pod slušnom diskriminacijom podrazumevamo i zapažanje tempa i ritma govora, a pravilno uočavanje glasova u reči i glasovne strukture je uslov njihovog valjanog izgovaranja.

Vaspitač treba da decu usmerava ka aktivnostima u kojima će da slušaju i diskriminiraju pojedine šumove, zvukove i glasove. To se može postići korišćenjem tekstoiva književnosti za decu, ali i obradom kratkih narodnih umotvorina. Kod dece su omiljene zagonetke, pitalice, brojalice, razbrojalice itd. Ove kratke narodne vrste podstiču decu da slušaju, prepoznaju i razlikuju glasove, glasovne suprasegmente i druge govorne celine. Obradom tih književnih vrsta na razne načine se usmerava dečja pažnja na to da shvate da se govor sastoji od glasova, reči i rečenica kako bi se kod dece razvijali pojmovi o elementima govora. Na taj način deca se pripremaju i za opismenjavanje jer se razvijaju njihova fonemska percepcija i osposobljavaju se za analizu građe govora. Izuzetno je važno da vaspitač bude dobar uzor deci kad je reč o govoru, dakle da sam ima dobar govor kao i da posebnim postupcima i vežbama stvara uslove kako za pravilan izgovor svih glasova maternjeg jezika, tako i usvajanje jasne dikcije, akcenta i pravilnog izgovaranja reči i rečenica, kao i pravilnu intonaciju (glasnost, visinu, boju, tempo, izražajnost i dr.) Takođe, treba na vreme da otkrije decu koja imaju teškoće u pravilnom izgovoru glasova kako bi im pružio specijalnu pomoć, po potrebi u saradnji sa logopedom.

Razvoj govora podrazumeva prvo dobru diskriminaciju, potom i dobru artikulaciju glasova. Razlikovanje i stvaranje glasova postiže se, pred ostalog izgovaranjem tašunjalki, brzalice i razbrojalice u kojima se kritični glasovi češće pojavljuju u ritmu govora (npr. „Petliču, petliču crveni fesiću, šareni repiću...”, „Taram, taram, beca...”, „Sešču na panjić, poješću kolačić”, „Na vrh brda vrba mrda”). Izgovaranje stihova i brzalice sa aliteracijom (zasićenošću određenim glasom) takođe doprinosi razlikovanju i obrazovanju glasova. Primeri za dobru diskriminaciju je igra uočavanja razlika kod reči koje se razlikuju samo u jednom glasu (npr. „tata-teta”, „Paja-Baja” i sl.), posebno u slučajevima kada treba razlikovati nosne od oralnih usnenih glasova (npr. u rečima „med-led”, „mačka-mečka”, „roda-voda”, „rak-mak” i sl.). Ima još primera za dobru diskriminaciju i artikulaciju glasova, kao što su: uočavanje razlike između reči, koja se sastoji samo u intonaciji koja daje smisao, razlikovanje određenog glasa uz pomoć intonacije, produžavanjem (npr. aaauto, ssslovo i sl.), prvo na početku reči, zatim u sredini i konačno na kraju reči i izgovaranje ovih glasova u različitim položajima u re-

čima. Prvo se razlikuju samoglasnici a zatim suglasnici, tapšanje ili ritmično udaranje o pod ili o sto, pljeskanje onoliko puta koliko pojedina reč ima glasova itd.

Među zadacima vaspitača u radu na razvoju govora javljaju se i oni u vezi sa bogatjenjem dečjeg rečnika. Zadatak vaspitača je da organizuje postupke za utvrđivanje i obogaćivanje rečnika koji se sastoji od svih reči koje dete razume i koristi. Ovi postupci podrazumevaju proširivanje dečjeg iskustva i pojmova čiji su nazivi reči, odgovarajuću frekvenciju reči (imenice, glagoli, zamenice, pridevi, prilozi i brojevi), uvećavanje leksičkog fonda i adekvatno korišćenje reči u govoru.

Tekstovi književnosti za decu pogodni su za korišćenje za sve ove zadatke. Ovoga puta opredili smo se za kratku formu narodne književnosti blisku deci – za brojalice. Brojalice, razbrajalice ili brojanice su takve govorne igre koje se uglavnom sastoje od besmislenih-bespojmovnih reči, najčešće poredanih jedna ispod druge tako da ponekad liče i na pesme zbog ritma govorenja, odnosno ređanja reči.

Služe kao sredstvo razbrajanja u dečjoj igri. Njima se razbraja, odnosno određuje ko će prvi započeti igru. Razbrajalice ili (kako ih naš narod zove) brojanice su kratke pesmice, zasnovane više na ritmu i sazvučju, a sastavljene su od niza nabranja naših, stranih ili nerazumljivih slikovanih reči. One služe deci za razbrajanje na strane pri njihovim igrama. Na koga padne poslednja udarna, obično kratka i naglašena reč, taj ispada iz daljeg razbrajanja, odnosno na toga je red da započne igru. Slično kao i kod refrena lirskih i drugih pesama, i kod razbrajalica je zbog melodije žrtvovan smisao.

Brojalice po sadržaju delimo na: sadržaje sa smislom, sadržaje bez smisla i sadržaje sa delimičnim smislom.

Primer teksta brojalice sa smislom: „**Trešnjica**”, J. Jovanović Zmaj

Trešnjice, trešnjice,	Ja bih vam čuvala
baš ste mi mile,	glavice glatke,
Crvene, malene,	al ste mi trešnjice,
kao od svile.	Odviše slatke.

Primer teksta brojalice bez smisla: „**En, ten, tini**”, Narodna brojalica

En, ten, tini,
sava raka tini,
sava raka tika taka,
elem, belem, buf!
Trif, traf, truf!

Primer teksta brojalice sa delimičnim smislom: „**Elem delem**”, Narodna brojalica

Elem, delem, cedile,
mesi mama lepinje,
jednu meni dala,
velika joj hvala.

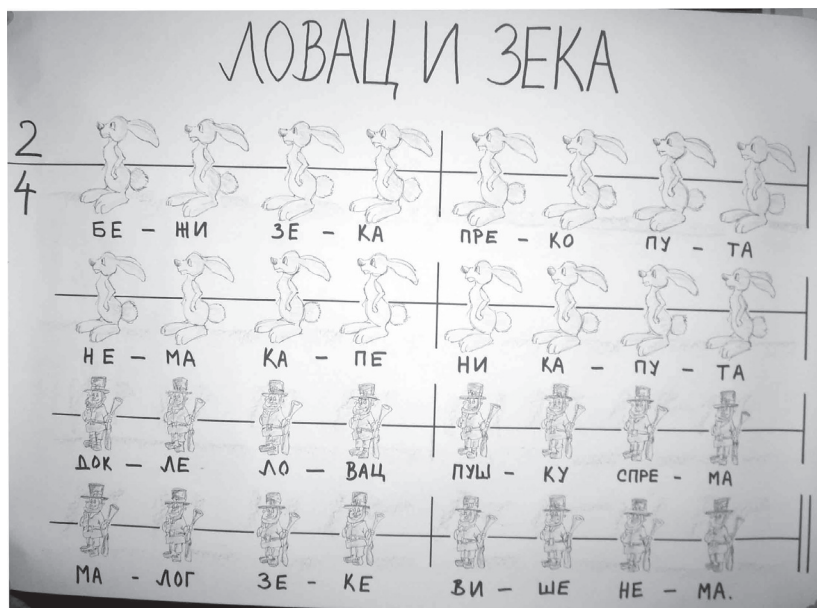
Po muzičkoj komponenti brojalice delimo na: govorne (brojevne) i pevane. Kroz govornu brojalicu razvijamo ritam, a kroz pevanu brojalicu počinjemo sa prvim pevanjem (najčešće 2–3 ili 4 tona). Kao što znamo, muzika ima dve osnovne dimenzije: ritam i melodiju, a brojalice su ritam reči i razvijaju osnovne komponente ritmičkih sposobnosti:

- ritmički udar ili ritmički puls (ravnomernost u izvođenju),
- ritmičke odnose i trajanja (ritam¹),
- grupisanje udara² (naglašeni i nenaglašeni, odnosno teza i arza),
- tempo i njegove promene (brzina izvođenja).

Razvijanje ritmičkih sposobnosti, pravilne dikcije i podele slogova moguće je i putem jednostavnih govornih igara, izgovorom određenih reči, uz tapšanje rukama. Npr. nabranjem imena životinja sa dvosložnim rečima: ma-čka, kra-va, ko-za, ov-ca ili drugih reči, zatim trosložnih (ko-ko-ška, pi-li-ći, pe-ta-o, itd.) i višesložnih.

Metrička podela se zasniva na dva osnovna obrasca: dvodelnom i trodelnom. Dvodelni obrazac smatramo za osnovni pokret prirodnog ritmičkog kretanja – hoda-nja. Iz tog razloga najpre učimo i izvodimo brojalice u dvodelu sa utvrđenim poretkom naglasaka naglašen – nenaglašen; jako–tiho.

Da bismo uvežbali ravnomernost dvodelnosti, možemo pre brojalice izvoditi pokrete: hodanja, ljljanja, njihanja. Brojalica „Lovac i zeka” sadrži slogove jednake po trajanju (u osminama kao notnim vrednostima), te je veoma dobra u početnom učenju.

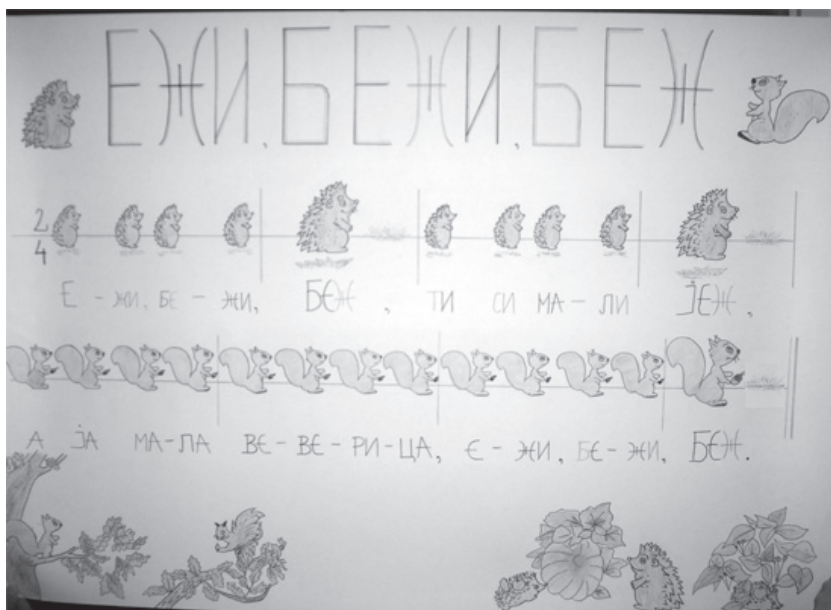
Primer br.1. „Lovac i zeka”

Kao što se dete prvo upozna sa govorom/zvukom, zatim nauči da govori, a potom da čita i piše, tog se principa držimo i u muzičkom metodskom postupku. Najpre se brojalica uči po sluhu, a kasnije se zapis brojalice predstavlja simboličkim (grafičko-slikovitim) prikazom. Ovakvim postupkom deca uče da čitaju slova i reči i stvaraju im se prve postavke muzičke pismenosti važne za dalji muzički razvoj. Potpisane slogove ispod simbola (štampanim ćirilničnim slovima) vaspitač prilikom izgovora/pevanja treba da prati rukom, a pogledi dece treba da budu usmereni na hamer ili flanelograf. Veličina simbola je srazmerna njegovom trajanju, a izgled simbola sadržaju. Veća štampana ćirilnična slova napisana su ispod dužih, a manja ispod kraćih slogova po trajanju.³

Najpoznatije brojalice napisane u dvodelnom ritmičkom obrascu su: „Jedna vrana gakala”, „Pliva patka preko Save”, „Like, like burke”, „Kiša i mrav”, „En, ten Tini”, „En den, dini”, „Eci, peci, pec”, „Eži, beži, bež”, „Enci menci” itd.

Kao motivaciona priprema za učenje brojalice sa slogovima različitog trajanja, sa decom je poželjno izgovarati jednosložne kratke reči kao što su npr. kos, luk, grad, a zatim dvosložne npr. patka, Kosa-kosa, Bosa-bosa, Rosa-rosa, itd. Duže ili kraće izgovaranje istog samoglasnika daje drugačije značenje pomenutih reči.

Prilikom simboličkog prikaza brojalice koja pored različitih ritmičkih trajanja sadrži i pauze, posebnu pažnju treba obratiti na obeležavanje pauza. One moraju imati svoj simbol koji predstavlja određeno trajanje (pauzu), a ne samo ostavljen prazan prostor na simboličkom prikazu. Najčešće su prikazane kao neki neutralan, ali uočljiv simbol, shodno sadržaju brojalice (npr. kao trava, itd.), što možemo videti u sledećem primeru.

Primer br.2. „Eži, beži, bež”

Četvorodelni ritmički obrazac predstavlja složenu vrstu takta i nastao je od dva dvodela (naglašen-nenaglašen, naglašen-nenaglašen ili jako-tiho, jako-tiho). „Gusen, gusenica”, „Pišem, pišem, petnaest”, „Uš'o meda u dućan” itd., su samo neke od brojalica zapisanih u četvorodelnom ritmičkom obrascu. Ove brojalice mogu se naći zapisane i u dvodelu, kao i obrnuto – dvodelne u četvorodelu.

Najteže za izvođenje su brojalice napisane u trodelnom ritmičkom obrascu (naglašen–nenaglašen–nenaglašen ili jako–tiho–tiho) i one zahtevaju određeno predznaje i zrelost dece. Tekstovi ovih brojalica su najčešće stihovi dečjih pesama kao npr.: „Trešnjice”, „Leptir i cvet”, „Lazara majka karala”, „Tupi, tupi, tup”. Zanimljivo je da su i neke narodne poslovice zapisane u ovom ritmičkom obrascu, npr.: „Vedro kao staklo, ide kao jež, jak kao zemlja, tu leži zec”, „Ko rano rani, dve sreće grabi”, itd.

Sledi primer brojalice „Ptičica pevala” u trodelnom taktu, sa istim ritmičkim trajanjima.

Primer br. 3. „Ptičica pevala”

Melodijske brojalice sadrže 2–3 ili 4 tona, odnosno njihov obim je mali, najčešće u obimu male terce ili čiste kvarte („Ko pre do mene”, „Taši, taši, tanana”, „Pusti puže rogove”, itd.). Pre učenja melodijske brojalice poželjno je uraditi neke pokretne igre u kojima će deca i optički usvojiti prostornu predstavu visine: gore–dole, visoko–duboko. Zatim, pomenute pokrete deca treba da izvode u odnosu na kretanje melodijskih nizova koje im vaspitač peva ili svira. U govornim brojalicama početnu intonaciju treba održati sve vreme, te su one teže za izvođenje od melodijskih brojalica.

Izgovor/pevanje brojalice je praćen pokretom, a najvažniji „ritmički instrument” je naše telo. Zvuk možemo proizvesti pljeskanjem, pucketanjem prstima, pljeskanjem o kolena, koračanjem, batom, itd. Da bismo razvili i sinhronizovali pokret i zvuk brojalice treba izvoditi po sledećim fazama:

- U prvoj fazi izgovor/pevanje je praćeno ravnomernim pljeskanjem, odnosno otkucavanjem jedinice brojanja. Tako vežbamo ritmički udar ili ritmički puls –ravnomernost u izvođenju.
- U drugoj fazi izgovor/pevanje je praćeno odgovarajućim ritmičkim pljeskanjem u odnosi na slogove brojalice. Vežbamo različite ritmičke odnose i trajanja – ritam brojalice.
- U trećoj fazi izgovor/pevanje je praćeno različitim izvorima zvuka. Naglašene jedinice brojanja izvodimo udarcem noge o pod (bat), a nenaglašene pljeskanjem. Za dvodelni obrazac to je: bat–pljesak, za četvorodelni: bat–pljesak–bat–pljesak, a za trodelni: bat–pljesak–pljesak. Vežbamo grupisanje udara, što će nam kasnije biti od velike koristi za sviranje na ritmičkih instrumentima.
- U četvrtoj fazi izvođenja brojalice vežba se promena tempa i sposobnost adaptacije prema tempu.

U kasnijim fazama se prelazi na korišćenje ritmičkih instrumenata iz Orfovog instrumentarijuma (štapići, bubanj, zvečke, marakas, trijanglel).

UMESTO ZAKLJUČKA

Igre sa prstima, koje roditelji treba da započnu još u najranijem dečjem uzrastu, čak pre šestog meseca, izvode se uz pevanje/izgovor najjednostavnijih ritmičkih pesama i brojalica. Motorika ruku, posebno šake, može nam ukazati na razvijenost i stepen dečjeg govora. Generacijsko prenošenje ovih pesama, sa kolena na koleno, uz cupkanje i tapšanje stimuliše se dvojako detetov govor. Brojalice se ne razlikuju samo po tekstu, već i po ritmu i ne služe samo za određivanje ko će u nekoj igri šta da radi, npr. da žmuri. One služe za razvoj ritmičkih i govornih, glasovnih (vokalnih) sposobnosti, obogaćivanje rečnika i intelektualni razvoj. Izbor brojalice za obradu mora pratiti dečji uzrast i sposobnosti, ali i sposobnosti vaspitača. Najpre se uče brojalice u dvodelnom ritmičkom obrascu sa slogovima istog ritmičkog trajanja, zatim različitog, a potom u četvorodelnom i trodelnom ritmičkom obrascu.

Takođe, pokreti, govor/muzika utiču na emocionalnu opuštenost deteta, uklanjaju napetost i šalju nervne impulse ka mozgu, što je značajno za formiranje važnih govornih zona.

NAPOMENE

- 1 Organizovano i osmišljeno nizanje zvukova (tonova) različitog trajanja i međusobne srazmere po trajanju nazivamo ritam.
- 2 Grupisanje ritmičkih jedinica u veće celine – taktove, u kojima je utvrđen poredak naglaska (što je bitno za govor i poeziju), nazivamo metrika ili muzički metar.
- 3 Najčešće notne vrednosti koje se pojavljuju su četvrtine, osmine i četvrtinske pauze i polovine.

LITERATURA:

- Vasiljević, Z. (1991). *Muzički bukvar*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Kamenov, E. (2007). *Opšte osnove predškolskog programa, Model B*, Novi Sad: Dragon
- Matić, R. (1985). *Metodika razvoja govora dece do polaska u školu*, Beograd: Viša škola za obrazovanje vaspitača
- Milenković, S. (2006). *Metodika razvoja govora*. Sremska Mitrovica: Viša škola za obrazovanje vaspitača
- Mirković-Radoš, K. (1996). *Psihologija muzike*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Hiba, N. (1986). *Muzika za najmlađe*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
-

Summary: In their work with preschool children, student-teachers and preschool teachers should apply interdisciplinary approach as a rule. This can be achieved through correlation between teaching methods, which proved to be essential in preschool teacher's work with children. Different teaching methods should be united within a single thematic unit. This paper deals with the development of speech and rhythmic abilities of preschool children. We will show the examples of speech (rhythmic) and counting songs and analyse their function in the development of proper diction, rhythm and motor abilities. The relevant examples will serve to underline the full interaction between the two teaching methods.

Key words: speech development, music education, counting songs, correlation